

Identifying and Ranking the Effective Factors on National Identity (Islamic-Iranian) Using Analytic Hierarchy Process (AHP)

Taha Ashayeri*

E-mail: t.ashayeri@uma.ac.ir

Seyyed Saied Hoseynizadeh Arani**

E-mail: s.s.hoseynizadeh@abru.ac.ir

Tahere Jahanparvar***

E-mail: j.parvar@yahoo.com

Received: 2024/11/21

Revised: 2025/09/24

Accepted: 2025/09/30

Doi: 10.22034/RJNSQ.2025.511510.1675

Abstract

The main goal of the research is to identify and rank the effective factors on national identity (Islamic-Iranian) using the Analytic Hierarchy Process. The research method is of an inductive qualitative meta-analysis type covering the period from 1998 to 2025, and the analytic hierarchy method is employed through non-probability (purposive) sampling from 134 documents over seven phases following the Sandrooski and Barroso model, resulting in 103 research samples selected while observing the inclusion criteria (independent variable, validity and reliability of the research, qualitative and survey) and then, the identified factors were prioritized using the Analytic Hierarchy Process software (AHP). The statistical population of this section of research included 25 individuals consisting of researchers, scholars, experts and academic specialists, advisors, and faculty professors specialized in social sciences, political studies, psychology, economics, and culture from Mohaghegh Ardabili University, Chamran University of Ahvaz, University of Tabriz, and the University of Tehran. The results of the research indicated that cultural factors (importance coefficient=0.1083) including (promotion of altruism, justice and educational development, scientific socialization, religious affiliation, Islamic-Iranian lifestyle, moral education, cultural literacy, historical literacy, cultural affiliation, media literacy), social factors (importance coefficient=0.1051), including social capital (social cohesion, social participation, social belonging, social trust, social justice, reference model; socialization and supervision, social commitment), political factors (importance coefficient=0.1034), including political capital, political affiliation, political culture, political bias and Islamic higher governance, rule of law, political stability, political effectiveness, accountability, anti-corruption, civil liberties) have a higher importance and impact, while psychological factors (importance coefficient=0.1014) including (identity formation, social dignity, psychological peace and meeting psychological needs, psychological empathy, psychological capital) and economic factors (importance coefficient=0.1003) including (economic growth; enhancement of social welfare; resistant-local economy; economic justice; resolution of economic issues) have less priority and impact on Iranian-Islamic national identity according to the research results.

Keywords: National Identity, Islamic-Iranian Identity, Historical Literacy, Islamic Governance, Reference Model, Media Literacy.

* Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of social science, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran (Corresponding Author).

** Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Grand Ayatollah Boroujerdi University, Boroujerd, Iran.

*** Ph.D. Student in Cultural Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Communication and Media, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر هویت ملی (اسلامی - ایرانی)

به روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)^۱

نوع مقاله: پژوهشی

* طاهما عشایری

** سید سعید حسینی‌زاده آرانی

*** طاهره جهان‌پرور

E-mail: t.ashayeri@uma.ac.ir

E-mail: s.s.hoseynizadeh@abru.ac.ir

E-mail: j.parvar@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۷/۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۷/۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۹/۱

چکیده

هدف اصلی این پژوهش شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر هویت ملی (اسلامی - ایرانی) به روش تحلیل سلسله‌مراتبی است. روش پژوهش از نوع استقرایی فراترکیب کیفی در بازه زمانی ۱۳۷۷ الی ۱۴۰۴ و روش تحلیل سلسله‌مراتبی است که به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی (تعمدی) از ۱۳۴ تحقیق طی هفت مرحله الگوی سانردوسکی و باروسو و ۱۰۳ نمونه پژوهشی با رعایت ملاک ورود (متغیر مستقل، روایی و پایایی پژوهش، کیفی و پیمایشی) انتخاب شد و سپس، عوامل احصاشده با کمک روش تحلیل سلسله‌مراتبی در قالب نرم‌افزار AHP اولویت‌بندی شدند. جامعه آماری تحقیق در این بخش شامل ۲۵ نفر از پژوهشگران، متخصصان دانشگاهی و نیز اساتید هیئت‌علمی در حوزه علوم اجتماعی، سیاسی و فرهنگی در دانشگاه محقق اردبیلی، دانشگاه چمران اهواز، تبریز و دانشگاه تهران بودند. نتایج پژوهش نشان داد که عوامل فرهنگی (ضریب اهمیت=۰/۱۰۸۳) شامل ترویج نودوستی، عدالت و توسعه آموزشی، جامعه‌پذیری علمی، تعلق مذهبی، سبک زندگی اسلامی - ایرانی، تربیت اخلاقی، سواد فرهنگی، سواد تاریخی، تعلق فرهنگی، سواد رسانه‌ای؛ عوامل اجتماعی (ضریب اهمیت=۰/۱۰۵۱) شامل سرمایه اجتماعی (انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، تعلق اجتماعی، اعتماد اجتماعی، عدالت اجتماعی، الگوی مرجع، جامعه‌پذیری و نظارت، تعهد اجتماعی)؛ عوامل سیاسی (ضریب اهمیت=۰/۱۰۳۴) شامل سرمایه سیاسی، تعلق سیاسی، فرهنگ سیاسی، تعصب سیاسی و حکمرانی متعالی اسلامی، قانون‌گرایی، ثبات سیاسی، اثربخشی سیاسی، پاسخگویی، مبارزه با فساد، آزادی مدنی) دارای ضریب اهمیت و اثرگذاری بیشتر و عوامل روانی (ضریب اهمیت=۰/۱۰۱۴) شامل هویت‌یابی، عزت اجتماعی، آرامش و تأمین نیازهای روانی، همدلی روانی، سرمایه روان‌شناختی و عوامل اقتصادی (ضریب اهمیت=۰/۱۰۰۳) شامل رشد اقتصادی، ارتقای رفاه اجتماعی، عدالت اقتصادی، رفع مسائل اقتصادی دارای ارجحیت و اثرگذاری کمتر بر هویت ملی ایرانی - اسلامی مطابق نتایج پژوهش هستند.

کلیدواژه‌ها: هویت ملی، هویت اسلامی - ایرانی، سواد تاریخی، حکمرانی اسلامی، الگوی مرجع، سواد

رسانه‌ای.

۱. این مقاله با حمایت پژوهشی دانشگاه محقق اردبیلی از طرح پژوهشی با شماره قرارداد ۱۴۰۳/د/۹/۱۸۰۸۶ در سال ۱۴۰۳ استخراج گردیده است.

* استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول).
** استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی (ره)، بروجرد، ایران.
*** دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی ارتباطات و رسانه دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

هویت ملی مجموعه‌ای از گرایش‌ها و نگرش‌های مثبت نسبت به عوامل، عناصر و الگوهای هویت‌بخش و یکپارچه‌کننده در سطح یک کشور به‌عنوان یک واحد سیاسی است (کوشا، ۱۳۸۷: ۱۸) که در سیر حوادث تاریخی پدیدار شده، رشد نموده و معانی متفاوت می‌پذیرد (میلر، ۱۳۸۳: ۳۲۳)؛ پس هویت ملی پایه‌های روانی و نیروی مهم برای بقا و توسعه یک کشور محسوب می‌شود و عامل شکل‌دهی حکمرانی، ساخت هویت کلان و حفظ انسجام و پایداری سرزمینی در جوامع است (جی و ژانگ، ۲۰۲۳: ۱)؛ به‌طوری‌که پرورش و تربیت یک هویت کلان و ساختاریافته، روش‌های زیست مسالمت‌آمیز و مدارامحور را در این فرهنگ‌ها ترویج می‌دهد. در دنیای به‌شدت جهانی‌شده، جایی که مردم تعامل کرده و آزادانه به محیط پیرامون خود رفت‌وآمد می‌کنند، احساس ملی‌گرایی و هویت ملی هنوز اثر خود را بر شهروندان در سراسر جهان از دست نداده است (وینداری، ۲۰۲۱: ۸۱) و همچنان خصیصه پویا و متحول داشته و باوجود بحران هویت ملی در عصر امروز، هویت ملی یک استراتژی برای بهبود ملت‌سازی و حکومت‌های دموکراتیک است و در هیچ شرایطی هویت جهانی نمی‌تواند جایگزین هویت ملی شود (ریورا و کارسون، ۲۰۱۵: ۳۱۵)؛ به‌طوری‌که درحال‌حاضر از مفاهیم فراگیر و مشروعیت‌بخش به نظم سیاسی اجتماعی و ایجادکننده انسجام ملی و ظهور روح جمعی است (عباس‌زاده مرزبالی، ۱۳۹۶: ۶۹). امروزه هویت ملی از مهم‌ترین منابع انسجام، وفاق درونی، بسیج و کنش جمعی تلقی می‌شود (سردارنیا و بدری، ۱۴۰۰: ۱۹۷). هویت ملی از جمله مباحثی است که موردعلاقه پژوهشگران، دانشجویان، اساتید و محققان بوده و بررسی و جست‌وجوی این کلیدواژه در منابع علمی نشان می‌دهد که پژوهش در باب هویت ملی از پرتکرارترین موارد بوده و در بازه زمانی ۱۳۷۷ الی ۱۴۰۴، حدود ۱۳۴ تحقیق در قالب مطالعه تجربی انجام شده است. با توجه به انباشت یافته‌های پژوهشی غنی و حجیم در این فاصله زمانی و فقدان یک الگوی راهبردی جامع از دلایل و عوامل مؤثر بر هویت ملی اسلامی - ایرانی (رتبه‌بندی عوامل)، پژوهش حاضر قصد دارد به شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر هویت ملی (اسلامی - ایرانی) به روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) بپردازد.

پرسش‌های پژوهش

- ۱- مهم‌ترین عوامل اجتماعی مؤثر بر هویت ملی (اسلامی - ایرانی) کدام‌اند؟
- ۲- مهم‌ترین عوامل فرهنگی مؤثر بر هویت ملی (اسلامی - ایرانی) کدام‌اند؟
- ۳- مهم‌ترین عوامل سیاسی مؤثر بر هویت ملی (اسلامی - ایرانی) کدام‌اند؟

- ۴- مهم‌ترین عوامل روانی مؤثر بر هویت ملی (اسلامی - ایرانی) کدام‌اند؟
۵- مهم‌ترین عوامل اقتصادی مؤثر بر هویت ملی (اسلامی - ایرانی) کدام‌اند؟
۶- کدام‌یک از عوامل بیشتری و کدام‌یک کمترین تأثیر را بر هویت ملی (اسلامی - ایرانی) داشته است؟

مبانی و رویکردهای نظری

۱- هویت

واژه هویت به معنای هستی، ماهیت، سرشت و وجود بوده و پاسخی به سؤال چیستی، چه کسی بودن و چگونه بودن است (خدایی و مبارکی، ۱۳۸۷: ۱۲۱) و با خصایص متمایزگونه باعث شناسایی و تمایز ما از دیگران (میرمحمدی، ۱۳۹۴: ۷)، همانندی با خودی‌ها و تقسیم جهان به دو گروه مایی و آن‌هایی می‌شود (گل‌محمدی، ۱۳۸۳: ۲۴۴). دو عنصر اساسی دخیل در سازمان‌دهی هویت تعریف ما از خود و از دیگران هستند (حاجیان، ۱۳۷۹: ۱۹۶).

۲- هویت ملی

هویت ملی به معنای احساس وفاداری، تعلق جمعی به نمادهای مشترک در اجتماع ملی است که مهم‌ترین خصایص آن سرزمین، آداب، مناسک، تاریخ و زبان است (معقولی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱۸).

۳- نظریه هویت ملی و چگونگی شکل‌گیری آن

هویت ملی به هویت شهروندان یک جامعه اشاره دارد که با سنت‌های تاریخی و فرهنگی، ارزش‌های اخلاقی، آرمان‌ها، باورها و حاکمیت ملی شکل گرفته و در افراد و گروه‌ها نمایان می‌شود و نشانگر تعلق به یک جامعه سیاسی است (لثو و ترنر، ۲۰۱۸: ۶۱). این هویت بالاترین سطح هویت جمعی، بسترهای وحدت و انسجام ملی (علوی مقدم و داورپناه، ۱۳۹۳: ۱۱۹) و راهی برای توسعه و حفظ همدلی اجتماعی است (گویرنیو، ۲۰۰۷: ۱۷۰). نهادینه شدن هویت ملی در ساختار حکمرانی به‌مثابه چتر حمایتی بوده و به تعبیری، هویت‌های فرعی و هویت قومی را از تضاد و بحران نجات داده و با ایجاد طبقه‌بندی‌های مختلف در راستای وحدت عظیم، انسجامی عمیق برقرار ساخته و این امر از طریق احساس، دلبستگی، همدلی احساس قوی مشترک میان اقوام حاصل می‌شود (کوروستلینا، ۲۰۰۷: ۱۵). بر این اساس، هویت ملی انسجامی قوی و نیرومندتر میان اعضای مختلف یک کشور خلق کرده و این احساس قوی از راه پیوند و اتصال میان گروه‌های اجتماعی تولد می‌یابد. افراد از همدیگر، کشور، ارزش‌ها و باورهای ملت خود حمایت و پشتیبانی کرده و نسبت به آن‌ها احساس تعهد و مسئولیت می‌کنند (پول، ۱۹۹۹: ۸۳).

۱۰۰). از مهم‌ترین آثار توسعه هویت کلان - ملی، کاهش تنش و تفرقه‌های قومی، یکی‌سازی و همبستگی سیاسی و کاهش تضادهاست (ترانسیو، ۲۰۰۷). کانوان (۱۹۹۶) نیز هویت ملی را مهم دانسته و از استعاره هویت ملی به‌عنوان «باتری»^۱ استفاده می‌کند که باعث می‌شود دولت‌ها و شهروندان با انگیزه برای دستیابی به اهداف مشترک با همدیگر کار نموده و این هویت منبعی جمعی است (ریچاردز، ۲۰۱۳: ۱۵). این فرایند یادآور سرمایه اجتماعی است که بر بسترهای اعتماد، مشارکت، انسجام و تعلق میان شهروندان یک ملت شکل گرفته است.

پیشینه پژوهش

مروری بر فصلنامه‌های مرتبط از جمله *مطالعات ملی*، فصلنامه *راهبردی* و سایر منابع علمی داخلی (نورمگز، مگ ایران، ایران داک و پایگاه علمی جهاد دانشگاهی) نشان می‌دهد که موضوع هویت ملی شامل دلایل، عوامل و تبیین آن در بازه زمانی ۱۳۷۷ الی ۱۴۰۴ از منظر رویکردهای نظری و روش‌شناختی متنوع و گاه متضاد و پراکنده مورد مطالعه قرار گرفته است.

در این زمینه می‌توان به مطالعات زنجانی‌زاده و آخوندی (۱۳۷۷)، فردانش و طالبی (۱۳۷۸)، رزازی‌فر (۱۳۷۹)، عبدالمهی و حسین‌بر (۱۳۸۱)، عزیززی و اکبری (۱۳۸۶)، عباس‌پور و ملکی (۱۳۸۷)، لهسایی‌زاده و همکاران (۱۳۸۸)، خواجه‌نوری و همکاران (۱۳۸۹)، اسدی‌فر (۱۳۹۰)، آقاپور (۱۳۹۱)، موسوی (۱۳۹۲)، امیری (۱۳۹۳)، حاجیانی و محمدزاده (۱۳۹۴)، فتحی و همکاران (۱۳۹۵)، اکبری (۱۳۹۶)، اسدپور و عزیززی (۱۳۹۷)، فرخی (۱۳۹۸)، ساروخانی (۱۳۹۹)، نیک‌نام و همکاران (۱۴۰۰)، اولادی و همکاران (۱۴۰۱)، اکوانی و همکاران (۱۴۰۲)، انبارکی (۱۴۰۳)، جهان‌آبادیان و همکاران (۱۴۰۴) و غیره اشاره نمود.

از مجموع ۱۳۴ مقاله استخراج شده به روش نمونه‌گیری هدفمند، ۱۰۳ مقاله علمی برای تحلیل انتخاب شدند. نیاز اساسی این حجم گسترده از مطالعات، انجام یک فراترکیب جامع و مبتنی بر معیارهای علمی است تا به سازمان‌دهی، طراحی مدل و ارائه الگوهای راهبردی برای شکل‌گیری هویت ملی اسلامی - ایرانی منجر شود. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش کیفی استقرایی و الگوی تحلیل سندلوسکی و بروسو، مطالعات این بازه زمانی را فراترکیب کرده و با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)، شاخص‌های اصلی را وزن‌دهی و رتبه‌بندی کرده است.

روش پژوهش

روش پژوهش از نوع روش فراترکیب و سلسله‌مراتبی است. روش فراترکیب استفاده‌شده از نوع استقرایی کیفی و الگوی تحلیل سندلوسکی و باروسو است. محقق، در اصل، داده‌های ثانویه حاصل از سایر مطالعات را برای پاسخگویی به نتایج تحقیق خود با هم ترکیب نموده و نتایج جدیدی در قالب شاخص، مفاهیم اصلی و مقوله خرد به‌دست می‌آورد. بر این اساس، در بازه زمانی پژوهش ۱۳۷۷ الی ۱۴۰۴، از جامعه آماری ۱۳۴ تحقیق به روش عمدی - غیراحتمالی از طریق غربالگری و گزینش و ۱۰۳ تحقیق در تحلیل نهایی باقی ماند. بعد از استخراج عوامل اصلی، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر بر هویت ملی و با بهره‌گیری از فن تحلیل سلسله‌مراتبی با کمک نرم‌افزار AHP اقدام به اولویت‌بندی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر هویت ملی گردید. جهت محاسبه اهمیت نسبی هر یک از این عوامل، پرسشنامه‌ای مطابق با فرمت پرسشنامه‌های AHP (مقایسه زوجی ۲ به ۲) جهت نیل به نظرات کارشناسان و خبرگان پیرامون اهمیت مقادیر موردپژوهش طراحی و اجرا شد. پرسشنامه در میان ۲۵ نفر از محققان و پژوهشگران و متخصصان دانشگاهی و نیز اساتید هیئت‌علمی در حوزه علوم اجتماعی، سیاسی، روان‌شناختی، اقتصادی و فرهنگی در دانشگاه محقق اردبیلی، دانشگاه شهید چمران اهواز، تبریز و دانشگاه تهران قرار گرفت و نظرات آن‌ها در مورد اهمیت شاخص‌ها و مؤلفه‌های اصلی مؤثر بر هویت ملی به‌دست آمد. انتخاب حجم نمونه مقتضی (۲۵ نفر) از هر یک از این گروه‌ها مرتبط به اصول کیفی نمونه‌گیری ناهمگن در جهت ارتقای دامنه عقاید و شناخت گروه‌های مختلف حوزه علوم انسانی پیرامون یک مسئله هویت ملی بود.

یافته‌های پژوهش

در این بخش یافته‌های پژوهش در دو بخش توصیفی و تحلیلی ارائه شده است.

۱- یافته‌های توصیفی

- از میان یافته‌های پژوهش، ۸۲ درصد روش نمونه‌گیری هدفمند (عمدی)، ۶ درصد تصادفی ساده، ۵ درصد تصادفی خوشه‌ای و ۷ درصد تصادفی طبقه‌ای بوده است.
- جامعه آماری پژوهش در ۳۰ درصد شهروندان، ۲۵ درصد نهاد آموزش و پرورش، ۱۸ درصد کارشناسان و خبرگان، ۱۳ درصد دانشگاهیان و ۱۴ درصد داده و اسناد علمی بوده است.
- همچنین، ۶۹ درصد از مطالعه درباره هویت ملی مربوط به استان‌های توسعه‌یافته، ۱۶ درصد کم‌توسعه و ۱۵ درصد در حال توسعه بوده است.

- نوع پژوهش در ۶۷ درصد مقاله علمی پژوهشی، ۲۴ درصد رساله کارشناسی ارشد و ۹ درصد مقاله کنفرانسی - همایشی بوده است.

- به لحاظ نوع پژوهش، ۷۰ درصد از نوع کاربردی، ۱۵ درصد توسعه‌ای و ۱۵ درصد بنیادی - نظری بوده است.

- جنسیت مطالعه در ۴۶ درصد مشترک (زن و مرد)، ۳۴ درصد مرد و ۲۰ درصد زن بوده است.

۲- یافته‌های استنباطی

هویت ملی امری جمعی و تحت‌تأثیر فرایندها، بسترها و لایه‌های چندگانه تأثیرگذاری است که در این پژوهش بعد از احصای آن، به روش تحلیل سلسله‌مراتبی، شاخص‌ها، مؤلفه‌های اصلی - فرعی و درنهایت، عوامل اصلی رتبه‌بندی شده‌اند.

۲-۱- عوامل اجتماعی

جدول شماره ۱: عوامل اجتماعی مؤثر بر هویت ملی

رتبه	رتبه‌بندی شده	مقیاس فرعی	مقیاس اصلی	مقوله فرعی	مقوله اصلی
۱	۰/۰۶۸۴	۴/۰۳	۴/۱۴	الف) انسجام اجتماعی: وفاق اجتماعی، تمایل به حفظ یکپارچگی، به‌هم‌پیوستگی جامعه، نگرش مثبت به همبستگی، وحدت، همکاری، اتحاد و فضای اعتمادآمیز، احساس یکپارچگی، حس وابستگی متقابل روابط اجتماعی، همدلی بین مردم، جمع‌گرایی، روابط بین‌گروهی، انسجام خانواده، گفت‌وگو بین خانواده، روح جمعی، وحدت اجتماعی، جمع‌گرایی	سرمایه اجتماعی
		۴/۰۵		ب) مشارکت اجتماعی: همکاری اجتماعی، مشارکت در مراسم ملی، همکاری مدنی، عضویت در هیئت ورزشی، عضویت در هیئت‌های مذهبی، مشارکت در برنامه بسیج، اولویت به کار گروهی، عضویت در نهادها، مشارکت در فعالیت فوق‌برنامه، حضور مناسب در اجتماع، همکاری و تعاون اجتماعی	
		۴/۰۶		ج) تعلق اجتماعی: دلبستگی اجتماعی، حمایت اجتماعی، تعلق خاطر به نظام، احساس تعلق، وابستگی سرزمینی، عضویت گروهی، تعلق به اجتماع ملی، گرایش به هویت عام، عضویت و علاقه به هم‌وطنان، حفظ و تداوم عضویت در گروه ملی، احساس گروهی مشترک، همدلی به میهن، تعلق خاطر مشترک، هویت جمعی	

رتبه	میانگین نمرال شده	میانگین مقوله فرعی	میانگین مقوله اصلی	مقوله فرعی	مقوله اصلی
		۴/۱۱		د) اعتماد اجتماعی: حس اعتماد، اعتماد به جامعه، باور اجتماعی به نظام، اعتماد به شخصیت‌های ملی، اعتماد سازمانی، اعتماد تعمیم‌یافته، اعتماد به عملکرد نظام، اعتماد به نظام و حکومت، اعتماد به خانواده	
۲	۰/۰۶۴۷	-	۴/۰۳	تحرك اجتماعی عادلانه، عدالت توزیعی، احساس عدالت در میان افراد، شایسته‌سالاری، پیشرفت برای همه قومیت‌ها و مذاهب، امکان پیشرفت برابر زنان و مردان، دسترسی اعضای گروه‌های اجتماعی مختلف جامعه به منابع و موهبتات اجتماعی، نبود تبعیض، احساس برابری اجتماعی، وجود فرصت و رشد برابر، عدالت منزلتی، توزیع برابر امکانات اجتماعی	عدالت اجتماعی و شایسته‌سالاری
۳	۰/۰۶۸۴	-	۳/۷۶	نخبگان و روشنفکران اجتماعی، داشتن دوستان صالح، همسالان سالم، تبعیت از خانواده، رجوع به همسالان، رجوع به همکلاسی‌ها، دوستان قدیمی، جهت‌گیری ملی والدین، حضور در محافل دوستان، اعتماد به دوستان، گروه هم‌شغلی، گروه همبازی، روابط صمیمانه جمعی، تعهد نسبت به مشارکت در اجتماع	الگوی مرجع
۴	۰/۰۶۷۷	-	۳/۸۴	احساس امنیت در جمع، گروه‌های اولیه، گروه ثانویه، جامعه‌پذیری، پذیرش هنجارها، قبول قواعد اجتماعی، آموزش مدارای اجتماعی، شیوه زندگی، تربیت اجتماعی جوانان، کیفیت زندگی گروه زیستی، تلاش مردم در فضای اجتماع‌محور، ارزش توجه به سلوک ملی، تثبیت افکار اجتماعی، کنترل اجتماعی، نظارت اجتماعی، اهمیت جامعه به نظرات و دیدگاه افراد، درونی کردن ارزش و هنجارهای اجتماعی، افزایش امنیت	جامعه‌پذیری و نظارت
۵	۰/۰۶۵۵	-	۳/۶۴	تعهد به میهن، تعصب وطنی، احساس مشترک، توجه به سنت‌های اجتماعی، تعهد به هنجارهای اجتماعی، تعهد نسبت به اجتماع ملی، اعتقاد به وجود و ضرورت وجود اجتماع ملی، احساس تعهد افراد به اجتماع ملی، هویت جامعه‌ای، ارتقای روحیه جوانمردی، منش اجتماعی، عادت‌های اجتماعی	تعهد اجتماعی

۲-۲- عوامل اقتصادی

جدول شماره ۲: عوامل اقتصادی مؤثر بر هویت ملی

مقوله اصلی	مقوله فرعی	میانگین	نرمال شده بیانگیز	رتبه
رشد اقتصادی	ایجاد ثبات اقتصادی، توسعه انسانی، کارایی نهادها، پرداخت مالیات برای بهبود شرایط، تلاش و مشارکت برای رشد اقتصادی، تأمین نیازهای جامعه، آرامش نسبی اقتصادی، توسعه کسب و کار، اشتغال‌زایی، طرح فضای کسب و کار مساعد، ایجاد اشتغال توسط دولت، کنترل قیمت و ثبات	۴/۲۱	۰/۱۰۹۳	۱
ارتقای رفاه اجتماعی	ارتقای رفاه و آرامش مادی پایدار، وضعیت معیشتی عموم مردم، اشتراک در معادن و ذخایر، پایگاه اقتصادی، ارتقای منزلت اقتصادی، امنیت اقتصادی، دستیابی به اهداف، کیفیت زندگی شهروندان، درآمد خانواده، ثروت	۴/۰۳	۰/۱۰۴۶	۲
رفع مسائل و چالش‌های اقتصادی	کاهش بیکاری، حل مشکلات اقتصادی خانوار، رفع تبعیض حاکم میان مردم عادی و مسئولان دستگاه‌های مختلف نسبت به برخورداری از امکانات جامعه، رفع فقر، تلاش برای بهبود معیشت مردم، اقدامات عملی اقتصادی، رفع محرومیت‌ها، کاهش مشکلات اقتصادی، حفظ آرامش اقتصادی و ثبات قیمت	۴/۰۰	۰/۱۰۳۸	۳
عدالت و مشارکت اقتصادی	توزیع فرصت‌ها و مواهب اجتماعی، برابری توزیع امکانات بهداشتی - خدماتی، دسترسی به خدمات بهداشتی - پزشکی، برابری توزیع فرصت‌های شغلی، دسترسی آزادانه به منابع اقتصادی، دسترسی اعضای گروه‌های اجتماعی مختلف جامعه به منابع اقتصادی، نبود تبعیض، به‌کارگیری نیروهای متخصص و مجرب، سهم دانستن خود در منابع اقتصادی، عادلانه دانستن نظام دسترسی، رضایت از رعایت عدالت توزیعی	۳/۸۹	۰/۱۰۱۰	۴
اقتصاد مقاومتی - بومی	مصرف کالاهای ایرانی، کاهش مصرف‌گرایی، مبارزه با زندگی اشرافی، تبلیغ کالاهای بومی، مدیریت مصرف، استفاده از کالاهای فرهنگی ایرانی، فرهنگ کار و کوشش، الگوی کار جهادی، کاهش خرید کالاهای خارجی	۳/۸۸	۰/۱۰۰۷	۵

۲-۳- عوامل فرهنگی

جدول شماره ۳: عوامل فرهنگی مؤثر بر هویت ملی

مقوله اصلی	مقوله فرعی	میانگین	نرمال شده بیانگیز	رتبه
ترویج نوع‌دوستی	کمک به هموعان، فرهنگ ایثار، توجه به نذر، اهمیت وقف، الگوسازی از شخصیت‌های ایثارگر، رواج نوع‌دوستی، فرهنگ بخشش،	۴/۴۱	۰/۰۸۵۲	۱

رتبه	میانگین نمره‌های بدست آمده	میانگین	مقوله فرعی	مقوله اصلی
			همیاری در شرایط سخت، ایجاد روحیه جهادی و کمک به هم‌وطنان	
۲	۰/۰۷۵۹	۳/۹۳	توسعه عدالت آموزشی، ایجاد فرصت مساوی در آموزش، عدالت در نظام دانشگاهی، برخورد مناسب و برابر با یادگیرنده، برابری توزیع امکانات آموزشی، رقابت علمی با کشورهای پیشرفته	عدالت و توسعه آموزشی
۳	۰/۰۷۵۱	۳/۸۹	توانمندسازی معلمان، اصلاح محتوای کتاب درسی، برنامه‌های آموزشی متناسب با ارزش ملی، تقویت عملکرد مدرسه و خانواده، فضای تربیتی در محیط آموزشی، ارتقای کیفیت آموزشی، برنامه‌های پرورشی، کارگاه‌های علمی، نشست کرسی آزاد پیرامون هویت ملی، کیفیت یادگیری، عملکرد تربیتی سازمان‌ها، محیط آموزشی خلاقانه، آموزش فرهنگ بومی	جامعه‌پذیری و آموزش علمی
۴	۰/۰۷۴۲	۳/۸۴	تعلق دینی، سبک زندگی عرفانی، تعاملات دینی با اطراف، آگاهی از واجبات دینی، امر به معروف در مسائل دینی، اطلاع‌یابی از برگزاری مراسم‌های مذهبی، اشاعه ارزش‌های دینی، پایبندی به دین اسلام، توسعه فرهنگ اقامه نماز، اهتمام به برپایی نماز جماعت، تقویت انس با مفاهیم دینی، تقویت ارتباط با قرآن، زیارت مراکز مذهبی، اعتماد به شخصیت‌های مذهبی، علاقه و اهمیت به علمای دینی، اهمیت به مرجع دینی، برپایی مراسم‌های دینی، مشارکت در امور دینی	تعلق مذهبی
۵	۰/۰۷۳۴	۳/۸۰	تشویق به رفتارهای ایرانی - اسلامی، ترویج فرهنگ ایرانی در مدارس، بازدید از اماکن تاریخی، تربیت درست فرهنگ و تمدن اسلامی، به‌کارگیری ارزش‌های اسلامی در زندگی، توسعه فرهنگ قرآنی در تعاملات خانواده، سبک زندگی اسلامی - ایرانی، سبک سنت‌محور دینی، سبک زندگی سستی، عمل به دستورات دینی، عمل به احکام الهی، امر به معروف و نهی از منکر، تأکید بر بایدها و نبایدهای اجتماعی، اوقات فراغت سالم، فعالیت تفریحی دینی، کنش‌های ارزشی - احساسی، وجود کرامت اجتماعی، انتقال ارزش‌های سستی، عدالت فرهنگی، فرهنگ تساهل، فرهنگ گذشت، فرهنگ مطالعه، باور به قناعت و وقف، مقاومت فرهنگی، سبک زندگی هنجارگرا	سبک زندگی اسلامی - ایرانی
۶	۰/۰۷۱۳	۳/۶۹	آموزش اخلاق عمومی، رعایت شئون مذهبی، احساس مسئولیت اخلاقی نسبت به جامعه، استحکام اخلاقی، بازتولید موارث اخلاقی، آموزش امور اخلاقی، اخلاق‌مداری، انسانیت و انصاف، عدل و عدالت، قواعد اخلاقی، آگاهی از احکام اسلامی، تعلق به خلیات ایرانی، جامعه‌پذیری اخلاقی، رعایت اخلاق‌مداری در جامعه، وفای به عهد، صداقت و راست‌گویی، وجدان‌کاری، احترام به شأن افراد، صداقت با مردم، داشتن تقوای الهی،	تربیت اخلاقی

مقاله اصلی	مقاله فرعی	میانگین نرمال شده	رتبه
	مهربانی با مردم، توجه به اخلاق و معنویت، مدارا کردن با مردم		
سواد فرهنگی	سرمایه فرهنگی، آگاهی فرهنگی، افزایش فرهنگ و دانش، تصورات فرهنگی مثبت به هویت ملی، مطالعه میراث فرهنگی، دانش به ریشه‌های تمدنی اسلام، تأکید بر هویت فرهنگی، بازگشت به میراث فرهنگی، تبادل فرهنگی، آگاهی از قانون اساسی، دانش نسبت به فرهنگ جامعه، شناساندن شخصیت‌های برجسته ایرانی	۳/۶۹	۷
سواد تاریخی	آگاهی از نمادهای ملی، آگاهی تاریخی، تسلط بر تاریخ گذشته، دانش نسبت به زبان و هنر ایرانی، آشنایی با آداب و رسوم ایرانی، شناخت و آشنایی با دفاع مقدس، آگاهی از سنت‌های تاریخی، آگاهی از تاریخ ایران و اسلام، بزرگداشت مفاخر ملی، دیدار با مفاخر ملی، بازدید از موزه‌ها و بناهای تاریخی برای خلق هویت ملی، برافراشتن پرچم جمهوری اسلامی، وفاداری به ارزش‌های دیرینه ملی، حفظ منزلت ایرانی، بازگشت احترام تاریخی ایرانیان، آگاهی و دانش اجتماعی نسبت به سرزمین و تاریخ	۳/۶۷	۸
تعلق فرهنگی	تأکید بر استقلال فرهنگی کشور، آگاهی ملی، اشراف به وجود ایران، آمادگی برای دفاع از خاک، عزت و اقتدار ملی، تعلق به مناسک ملی، تجلی فرهنگ درست در جامعه، احترام به ارزش‌های بومی، احترام به ارزش محلی صیانت از فرهنگ ملی، احترام و پایبندی به ارزش‌های فرهنگی، دفاع عقلانی از هویت ملی، احترام به اقوام، حفظ غرور ملی در همه‌زمان، حفظ هنجارها و آداب و رسوم، وابستگی به نمادها، علاقه به آیین‌ها و سنت‌های فرهنگی، احساس خرسندی از جشن‌های ملی، جامعه‌پذیری فرهنگی، احترام به پرچم، احترام به فرهنگ ایرانی، استفاده از کلمات فارسی، نماد بودن زبان فارسی، علاقه به مراسم ملی، موسیقی سنتی، افتخار به مشاهیر ایرانی، نهادهای سازی آرمان و ارزش‌های ملی، علاقه به زبان فارسی، استفاده از ضرب‌المثل ایرانی، دوست داشتن موسیقی اصیل ایرانی، دفاع از سرزمین، احساس وفاداری به نهادها	۳/۶۵	۹
سواد رسانه‌ای	مصرف رسانه، تماشای برنامه‌های علمی، تماشای فیلم‌های سینمایی، میزان علاقه‌مندی به نوع برنامه‌های ماهواره‌ای و میزان استفاده از ماهواره، تغییر محتوای شبکه‌های مجازی و مدیریت آن، حضور در فضای مجازی، استفاده از اینترنت، شبکه‌های ارتباطی بهره‌مندی از وسایل ارتباط جمعی، آشنایی به رسانه‌های جمعی داخلی، پیشرفت در فناوری اطلاعات و ارتباطات، شناساندن فرهنگ ملی از طریق صداوسیما، مقابله با تهدیدهای مرزی، استفاده از برنامه رادیو، استفاده از برنامه تلویزیون، میزان	۳/۵۸	۱۰

رتبه	میانگین نمرال شده	میانگین	مقوله فرعی	مقوله اصلی
			استفاده از رسانه گروهی، تأکید بر رسانه داخلی، افزایش میزان استفاده از فناوری اطلاعات، میزان اتصال به فضای مجازی، وسایل ارتباطی جمعی، مصرف رسانه، استفاده از رسانه در جهت کسب اطلاعات، کسب آگاهی و اخبار، استفاده از فضای مجازی در جهت تفریح و سرگرمی مثبت، راه‌اندازی گروه خانوادگی در فضای مجازی	

۲-۴- عوامل روانی

جدول شماره ۴: عوامل روانی مؤثر بر هویت ملی

رتبه	میانگین نمرال شده	میانگین	مقوله فرعی	مقوله اصلی
۱	۰/۱۰۹۳	۴/۲۱	هویت‌یابی فردی، رشد و خلاقیت فردی، ارضای نیازهای بیشتر در جامعه، مبارزه با احساس بی‌هویتی، احساس مفید بودن، تعالی خواهی، مهارت‌های ارتباطی، تکریم و شخصیت دادن به افراد، ثبات هویتی، باور به کیستی و چیستی خود، خودشناسی عمیق، ارتباط هویت خود با تاریخ و فرهنگ ایرانی، باور به خود، هویت‌سازمانی، هویت شغلی	هویت‌یابی
۲	۰/۱۰۴۶	۴/۰۳	عزت نفس، میزان رضایت از اجتماع، اعتماد به نفس، منزلت اجتماعی، احترام، احساس ارزشمندی، توجه به لیاقت و شایستگی فردی، احساس اقتدارطلبی، احساس کارآمدی، ارتقای روحیه تحمل، تقویت آستانه تحمل	عزت اجتماعی
۳	۰/۱۰۳۸	۴/۰۰	رضایت از شرایط زندگی، احساس امید به آینده، تامین خوراک، پوشاک و مسکن، احساس خوشبختی در کشور، شخصیت باثبات، احساس امنیت، احساس آرامش و آسایش در جامعه	آرامش و تأمین نیازهای روانی
۴	۰/۱۰۱۰	۳/۸۴	امادگی عمل و رفتار مبتنی بر این ویژگی‌ها مانند مشارکت، ایثار و فداکاری، ترجیح منافع ملی بر منافع فردی و گروهی، تعلق به گذشته تاریخی، احساس دلبستگی به جامعه، آمادگی برای دفاع از سرزمین در زمان بروز خطر، مرجع دانستن زندگی در کشور خود بر دیگر نقاط جهان، علاقه‌مندی به یکپارچگی سرزمین در آینده، رویکرد و نگرش مثبت به سرزمین خود، پذیرش یکدیگر به‌عنوان هم‌وطن، گرایش‌های ملی‌گرایانه، غرور و دلبستگی ملی، وابستگی عاطفی، فداکاری ملی ملت، علقه به مبانی ارزشی و نظام سیاسی،	همدلی روانی

مقاله اصلی	مقاله فرعی	میانگین	میانگین نرمال شده	رتبه
	افتخار به کشور، همدلی با دیگران			
سرمایه روان‌شناختی	احساس نیاز، احساس مثبت به شخصیت‌های ملی، خوش‌بینی، امیدواری، احساس رضایت، نشاط اجتماعی، شادمانی، شناخت توانایی، توجه به استعدادها، آگاهی از نقاط ضعف و کمبودها، داشتن هدف و هدفمندی در زندگی، کشف خلاقیت و نوآوری، کاهش مشکلات روانی، داشتن تفکر آگاهانه، سلامت روان، سلامت ذهن، شخصیت معلمان و اساتید، تاب‌آوری تحصیلی، ارزیابی مثبت از انقلاب	۳/۸۱	۰/۱۰۰۷	۵

۲-۵- عوامل سیاسی

جدول شماره ۵: عوامل سیاسی مؤثر بر هویت ملی

مقاله اصلی	مقاله فرعی	میانگین	میانگین مؤلفه‌های فرعی	میانگین نرمال شده	رتبه
حکمرانی متعالی اسلامی	(الف) قانون‌گرایی: اهمیت قانون، نظم سیاسی، رجوع به قانون مجلس، باور به قانون و نظم، اهمیت قانون اساسی، تساوی در برابر قانون، ارتقای حاکمیت در قوانین، عادلانه بودن عملکرد دولت	۴/۰۰	۳/۴۳	۰/۰۵۳۴	۱
	(ب) ثبات سیاسی: مشروعیت نظام سیاسی، کاهش بدبینی نسبت به مسئولان سیاسی، حمایت از دولت و حاکمیت، مشروع دانستن دولت، مرزهای باثبات، ثبات سیاسی، آرامش نسبی جامعه، مبارزه با عوامل ناامن‌ساز، باور به مشروعیت نظام		۳/۴۱		
	(ج) اثربخشی سیاسی: کارآمدی دولت، حاکمیت عدالت، توسعه آزادی و حقوق شهروندی، تلاش در پاسخگویی به نیازهای اعضای جامعه، دانش حکمرانی، رضایت از نظام سیاسی، حراست و حفظ منافع ملی، کفایت مسئولان در اداره امور کشور، توسعه سیاسی، رعایت حقوق شهروندی		۳/۴۲		
	(د) پاسخگویی: پاسخگویی سیاسی، پاسخ به مطالبه مردمی، شفافیت در عملکرد، ارائه برنامه و هدف		۳/۳۹		
	(ه) مبارزه با فساد: کاهش فساد، برخورد با مفسدان، مجازات قانون‌گريزان، جدیت نهاد قضایی در جامعه، بستن روزنه‌های رشوه، برخورد با جرایم یقه‌سپید،		۳/۴۴		

رتبه	میانگین نمرال شده	میانگین مؤلفه‌های فرعی	میانگین	مقوله فرعی	مقوله اصلی
		۳/۳۵		شناسایی و برخورد جدی با قانون‌گریزان (و پاسداشت آزادی مدنی: آزادی سیاسی، نقد و گفت‌وگو، کرسی‌های آزاداندیشی، ارزش انتقاد و تضاد عقاید	
۲	۰/۰۵۱۸	۳/۴۳	۳/۸۸	الف) اعتماد سیاسی: اعتماد اجتماعی به نظام و دولت، تعامل مدنی با احزاب، اعتقاد به ارزش‌های نظام سیاسی، اعتماد به نظام سیاسی، اعتماد به نهادهای سیاسی، اعتماد به کنشگران سیاسی، اعتقاد به ارزش‌های حاکمیت، اعتماد به صاحبان قدرت، اعتماد مردم به حکومت، باور به تصمیم‌های حاکمیتی، اعتماد ساختاری به حکمرانی، اعتماد به نخبگان سیاسی	سرمایه سیاسی
		۳/۴۲		ب) انسجام سیاسی: ارتقای همبستگی ملی، تعامل دولت و جامعه، کاهش شکاف سیاسی، ارجحیت حکومت اسلامی نسبت به سایر نظام‌های سیاسی، وحدت ملی، همگرایی با نظام حکومتی، حفظ وحدت سیاسی و وحدت میان الگوهای مرجع سیاسی	
		۳/۴۰		ج) مشارکت سیاسی: حضور در مناسبت‌های سیاسی، حضور در راهپیمایی، شرکت در انتخابات، نقش مسئولان در حل مسائل کشور، فعالیت سیاسی، مشارکت در انتخابات، عمل سیاسی شهروندان	
۳	۰/۰۵۰۲	-	۳/۷۶	وفاداری به قانون رسمی، تعلق به نظام سیاسی کشور، تعلق به تفکر و طرز فکری برای اداره امور جامعه، تقویت حس عضویت در جامعه اسلامی، عضویت در کانون سیاسی، عضویت در احزاب، دفاع از مرزهای سیاسی، وابستگی به ارکان نظام، تبعیت از بزرگان نظام، عرق ورزیدن به مباحث ملی و سیاسی، جامعه‌پذیری سیاسی، افزایش مشارکت سیاسی و کاهش گرایش به مهاجرت به خارج از کشور	تعلق سیاسی
۴	۰/۰۵۳۴	-	۳/۲۴	شناخت شرایط سیاسی، ارزیابی از نظام جمهوری اسلامی، مطالعات سیاسی، آمادگی سیاسی، آگاهی از مسائل سیاسی، تحلیل سیاسی، شناخت مسائل روز جهان، ارتقای فرهنگ شهروندی	فرهنگ سیاسی

مقاله اصلی	مقاله فرعی	میانگین	میانگین مؤلفه‌های فرعی	میانگین نرمال شده	رتبه
تعصب سیاسی	افتخار به تولد در سرزمین ایران، دفاع از وطن در مقابل تصاحب بیگانگان، تلاش برای حفظ نظام و انقلاب، عشق به سرزمین، عرق به ارزش ملی، ترجیح ایرانی بودن نسبت به سایر مردم، حمایت از دستاوردهای نظام، توجه به سرنوشت سیاسی ملت، ارزیابی مثبت از انقلاب	۳/۱۷	-	۰/۰۵۱۸	۵

۲-۶- رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر هویت ملی

نتایج حاصل از انجام تحلیل سلسله‌مراتبی و مقایسه‌های زوجی میان عوامل مؤثر بر هویت ملی آشکار ساخت که اولویت اصلی و مؤثر بر هویت ملی در مطالعات و تحقیقات صورت گرفته در ایران عبارت از عوامل فرهنگی (۰/۱۰۸۳)، عوامل اجتماعی (۰/۱۰۵۱)، عوامل سیاسی (۰/۱۰۳۴)، عوامل روانی (۰/۱۰۱۴) و عوامل اقتصادی (۰/۱۰۰۳) هستند که به ترتیب، شاخص فرهنگی، اجتماعی و سیاسی دارای اثرگذاری بیشتر و ارجحیت بالا و روانی و اقتصادی در کل مجموعه در اولویت آخر قرار گرفته‌اند.

جدول شماره ۶: رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر هویت ملی براساس معیار AHP

عوامل اصلی	شاخص اثرگذاری سطح	رتبه مؤلفه فرعی	میانگین کل عوامل اصلی	میانگین نرمال شده	رتبه	رتبه‌ای میانگین	میانگین کل
فرهنگی	رتبه اول	ترویج نوع دوستی (۰/۰۸۵۲)؛ عدالت و توسعه آموزشی (۰/۰۷۵۹)؛ جامعه‌پذیری و آموزش علمی (۰/۰۷۵۱)	۳/۹۸	۰/۱۰۸۳	۱	۵/۳۵۹۲	۳/۵۶۲۶۱
اجتماعی	رتبه دوم	سرمایه اجتماعی عدالت (۴/۱۴)؛ اجتماعی و شایسته‌سالاری (۴/۰۳)؛ الگوی مرجع (۳/۷۶)	۳/۸۵۲	۰/۱۰۵۱	۲		
سیاسی	رتبه سوم	حکمرانی متعالی	۳/۷۶۶۹	۰/۱۰۳۴	۳		

				اسلامی (۴/۰۰)؛ سرمایه سیاسی (۳/۸۸)؛ تعلق سیاسی (۳/۷۶)		
	۴	۰/۱۰۱۴	۳/۶۹۸۶	هویت‌یابی (۴/۲۱)؛ عزت اجتماعی (۴/۰۳)؛ آرامش و تأمین نیازهای روانی (۴/۰۰)	رتبه چهارم	روانی
	۵	۰/۱۰۰۳	۳/۶۶۲	رشد اقتصادی (۴/۲۱)؛ ارتقای رفاه اجتماعی (۴/۰۳)؛ رفع مسائل و بحران اقتصادی (۴/۰۰)	رتبه پنجم	اقتصادی
		۱		۱۹/۱۵۹۵		جمع

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

هویت ملی بر وجود انسجام، همبستگی و پیوندهای جمعی و کلان بین اعضای ملت یک جامعه اشاره دارد که نشانگر خودآگاهی از چیستی، کیستی و چرایی ملی و میزانی از احساس تعلق به آن است که دارای هویت مشترک، تعلق گروهی، تعلق عاطفی - اخلاقی، سرزمین و خاک مشترک، استقلال سیاسی و ملی است. هویت ملی، مسئله فرهنگی - اجتماعی جامعه ایرانی در جهان معاصر است که در آن ظهور هویت‌های سیال، خرده‌فرهنگی و بحران هویت‌ها و تغییرات هویتی تبدیل به امری شایع شده و با خود آسیب‌های فرهنگی از جمله احساس بی‌هویتی، بیگانگی، کاهش تعلق سرزمینی - ملی، ضعف بنیان‌های فرهنگی و استحاله فرهنگ بومی - ملی در برابر جهانی‌شدن و ظهور سبک زندگی مدرن را به همراه دارد. پژوهش حاضر با نگاهی مسئله‌محور به هویت ملی، درصدد شناسایی و احصای عوامل مؤثر بر هویت ملی و رتبه‌بندی این شاخص‌ها به روش تحلیل سلسله‌مراتبی در بازه زمانی ۱۳۷۷ الی ۱۴۰۴ است. این پژوهش در چندین لایه و سطح به نتایج زیر رسیده است:

- سطح و لایه اول: عوامل فرهنگی

فرهنگ به‌مثابه امری هنجاری، ارزشی و متکی بر آداب و رسوم، از رویکردهای نرم‌افزاری و ذهنی در تقویت و تداوم هویت ملی اسلامی - ایرانی است. نتایج نشان داد که به‌ترتیب، عواملی از جمله ترویج نوع‌دوستی (۰/۰۸۵۲)؛ عدالت و توسعه آموزشی (۰/۰۷۵۹)؛ جامعه‌پذیری و آموزش علمی (۰/۰۷۵۱)؛ تعلق مذهبی (۰/۰۷۴۲)؛ سبک زندگی اسلامی - ایرانی (۰/۰۷۳۴)؛ تربیت اخلاقی (۰/۰۷۱۳)؛ سواد فرهنگی (۰/۰۷۱۳)؛ سواد تاریخی

(۰/۰۷۰۹)؛ تعلق فرهنگی (۰/۰۷۰۵) و سواد رسانه‌ای (۰/۰۶۹۹) در تحقق هویت ملی و توسعه آن تأثیرگذار بوده است. نوع‌دوستی، ترویج ایثار و فرهنگ دگرخواهی در جامعه، سازنده پایه‌های احساس هویت جمعی هستند. در این میان، نظام آموزشی با تکیه بر عدالت و توسعه آموزشی و جامعه‌پذیری علمی از طریق اساتید، معلمان و مروجان فرهنگی - آموزشی، اهمیت و الزام‌های هویت ملی را در ساختار فکری و شخصیتی کنشگران شکل می‌دهد. باورهای دینی و تعلق به مناسک مذهبی از مهم‌ترین عوامل پیونددهنده هویت ایرانی - اسلامی محسوب می‌شود که در فرهنگ ایرانیان ظهور یافته است. دین اسلام و تعلق‌های دینی همراه با الگوهای تاریخی و فرهنگی، استحکام‌بخشی به ارکان هویت ملی و ساحت کلان ملی را ممکن ساخته و با همراهی سبک زندگی، در کنار الگوها و عناصر و مناسک اسلامی - دینی، بازگشت و اهتمام به الگوهای هویت ملی ارزش و منزلت بیشتری پیدا می‌کند. همچنین، منش و تربیت اخلاقی، همراه با حفظ ارزش‌های اخلاقی و هنجارهای مبتنی بر اسلام و فرهنگ ایرانی، به تقویت هویت اسلامی - ایرانی کمک کرده و افزایش مؤلفه‌های سواد فرهنگی و تاریخی، جهت‌گیری رویکردهای رسانه‌های جمعی به سمت ترویج سواد رسانه‌ای و نهادینه‌سازی و آموزش الگوهای هویت ملی در دانشگاه‌ها، مدارس، سازمان‌ها و فضاهای عمومی - مدنی، در ساخت و توسعه هویت اسلامی - ایرانی نقش مؤثری دارند.

- سطح و لایه دوم: عوامل اجتماعی

شاخص سرمایه اجتماعی (۴/۱۴)، عدالت اجتماعی و شایسته‌سالاری (۴/۰۳)، الگوی مرجع (۳/۷۶)، جامعه‌پذیری و نظارت (۳/۸۴) و تعهد اجتماعی (۳/۶۴) به ترتیب در تحقق و تقویت هویت ملی نقشی اثرگذار داشته است. از بین این شاخص‌ها، سرمایه اجتماعی برحسب میزان تأثیر آن، شامل اعتماد اجتماعی (۴/۱۱)، تعلق اجتماعی (۴/۰۶)، مشارکت اجتماعی (۴/۰۵) و انسجام اجتماعی (۴/۰۳) همچنان مهم‌ترین متغیر برای تقویت و شکل‌گیری هویت ایرانی - اسلامی تلقی شده و در کنار آن، تقویت احساس تعلق اجتماعی، زمینه‌های ظهور و تداوم هویت ملی اسلامی - ایرانی را ممکن می‌سازد؛ به این معنی که سرمایه اجتماعی با تمهید، حمایت و پشتوانه عمیق، مشارکت‌جویانه و توسعه اعتماد تعمیم‌یافته و برون‌گروھی در برابر فردگرایانه، قوم‌محور و درون‌گرایانه، هویت ملی را شکل می‌دهد. در این میان، احساس عدالت و رضایت اجتماعی مردم از توزیع منابع و فرصت‌ها می‌تواند به وابستگی بیشتر به هویت ملی کمک شایانی کند.

- سطح و لایه سوم: عوامل سیاسی

سیاست رکن مهم هویت ملی بوده و به لحاظ اثرگذاری در مرتبه سوم سطح تحلیلی قرار گرفته است. از بین شاخص‌های سیاسی به‌ترتیب حکمرانی متعالی اسلامی (۴/۰۰)، سرمایه سیاسی (۳/۸۸)، تعلق سیاسی (۳/۷۶)، فرهنگ سیاسی (۳/۲۴) و تعصب سیاسی (۳/۱۷) در فرایند شکل‌گیری و نهادینه‌سازی هویت ملی طی فاصله زمانی ۱۳۷۷ الی ۱۴۰۴ نقشی تعیین‌کننده داشته‌اند. حکمرانی متعالی اسلامی با ایجاد رویه‌های دینی - سیاسی باعث شکوفایی هویت ملی و توسعه آن شده و از این میان مبارزه با فساد (۳/۴۴)، قانون‌گرایی (۳/۴۳)، اثربخشی سیاسی (۳/۴۲)، ثبات سیاسی (۳/۴۱)، پاسخگویی (۳/۳۹) و پاسداشت آزادی مدنی (۳/۳۵) از متغیرهای مؤثر بر این امر تلقی می‌شود. سرمایه سیاسی نشان‌دهنده میزانی از اعتماد سیاسی (۳/۴۳)، انسجام سیاسی (۳/۴۲) و مشارکت سیاسی (۳/۴۰) جامعه ایرانی است که به حفظ هویت ملی کمک می‌کند. در کنار عوامل یادشده، داشتن تعلق و وابستگی به ارکان نظام سیاسی و باور به آن، به شکل‌گیری هویت اسلامی - ایرانی بر مبنای الگوهای سیاسی منجر می‌شود. می‌توان گفت که علاقه به وطن، تعصب سیاسی و دفاع از خاک در برابر بیگانگان، حفاظت از مرزهای سیاسی و توسعه حکمرانی متعالی اسلامی به رشد و بلوغ هویت ملی اسلامی - ایرانی کمک کرده و مهم‌ترین امر در این میان، توجه به راهبردهای حکمرانی متعالی اسلام است. در قالب حکمرانی اسلامی، قانونمندی، نظم‌گرایی، تلاش دولت برای برقراری عدالت و رفع بیکاری، پاسخگو بودن در برابر اتفاقات و بحران‌های اجتماعی، آزادی مدنی - سیاسی، قانونمندی و مبارزه با فساد از الگوهای مهم شکل‌گیری هویت ملی هستند. مسائل سیاسی دماسنج مناسبی برای تعیین هویت و تعلق به آن است که با ایجاد بسترهای زیست مسالمت‌آمیز، ثبات سیاسی، مشارکت جمعی، انسجام و عدالت سیاسی در قالب حکمرانی متعالی اسلامی، خلق شده و شکل‌گیری هویت ایرانی - اسلامی را رقم می‌زند.

- سطح و لایه چهارم: عوامل روانی

در بعد عوامل روانی، به‌ترتیب هویت‌یابی (۴/۲۱)، عزت اجتماعی (۴/۰۳)، آرامش و تأمین نیازهای روانی (۴/۰۰)، همدلی روانی (۳/۸۴) و سرمایه روان‌شناختی (۳/۸۱) دارای اهمیت در فرایند تحقق هویت ملی بوده است. هویت ملی به‌عنوان حس تعلق و وفاداری به یک ملت، تنها تحت‌تأثیر عوامل سیاسی یا اقتصادی نیست، بلکه شرایط روانی افراد و جامعه نیز نقش اساسی در شکل‌گیری و تقویت آن ایفا می‌کند. در این

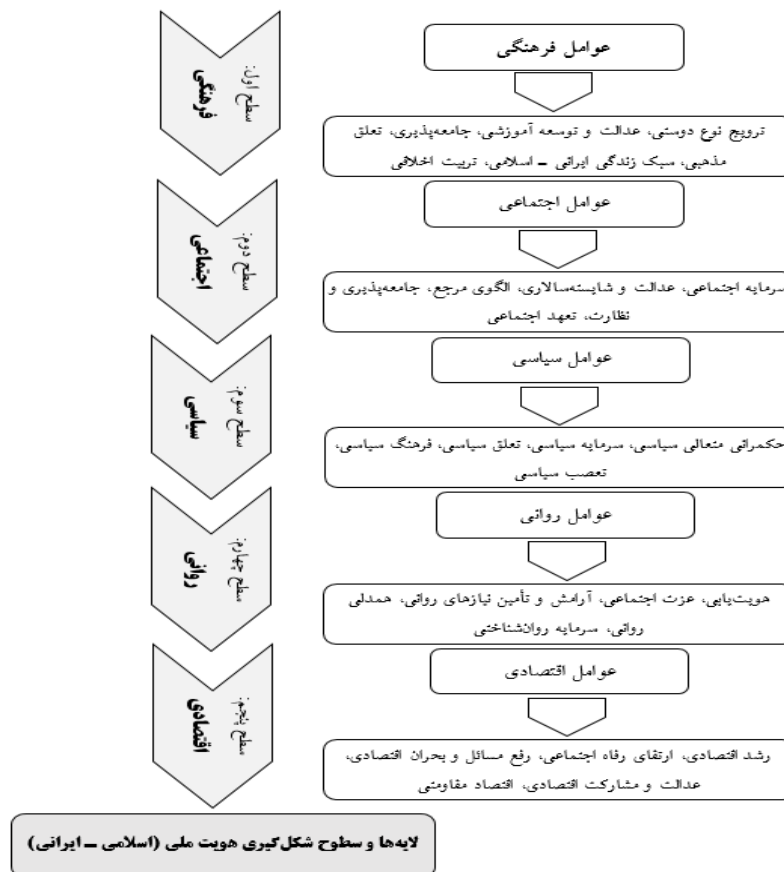
تحلیل، چهار عامل روانی از جمله، هویت‌یابی، عزت‌نفس، آرامش ذهنی و سرمایه روان‌شناختی بررسی می‌شود. عزت‌نفس فردی - جمعی، ارزیابی فرد از ارزشمندی خود و احساس مثبت نسبت به توانایی‌ها و جایگاه اجتماعی است و با ایجاد احساس غرور، به دلیل عضویت در یک ملت، احساس غرور ایجاد می‌کند (مانند موفقیت‌های ورزشی یا علمی کشور) و باعث تقویت هویت ملی می‌شود. آرامش ذهنی با وضعیت روانی عاری از اضطراب، ترس یا ناامیدی، به فرد اجازه می‌دهد با محیط خود سازگار شود و با ایجاد آرامش ذهنی و کاهش اضطراب جمعی، پذیرش هویت ملی را تسهیل می‌کند. وجود سرمایه روان‌شناختی شامل امیدواری، خوش‌بینی، تاب‌آوری و خودکارآمدی با ایجاد تاب‌آوری جمعی به تحقق و توسعه هویت کمک می‌کند.

بر این اساس باید گفت که تجربیات مثبت زندگی، موفقیت‌های فردی و نوع خلیات فردی در نگرش به هویت ملی تأثیر فزاینده‌ای دارد. انسان موجودی چندساحتی بوده و شخصیت، روان، ذهن، هویت، وجود و هستی‌شناسی فرد تعیین‌کننده و ادامه‌دهنده سیر تحول و شکوفایی هویت ملی است. بر این اساس، در ابعاد روانی، تلقین عزت و احترام اجتماعی و احساس استقلال فردی می‌تواند هویت ملی را تقویت کند. احساس آرامش روانی و تأمین نیازهای اجتماعی شهروندان و مرتفع‌سازی محرومیت روانی باعث علاقه و تمایل به هویت ملی می‌گردد. احساس همدلی، درون‌نگری و نزدیکی عاطفی بین مردم و ساختار حکمرانی و همچنین، تقویت علقه‌های سرمایه روان‌شناختی از جمله خوش‌بینی، اعتماد، شادکامی، نشاط و امید به آینده در ساختار جامعه ایرانی، سازنده و شکل‌دهنده هویت ملی اسلامی - ایرانی هستند.

- سطح و لایه پنجم: عوامل اقتصادی

توانایی یک کشور در تأمین نیازهای اساسی خود بدون وابستگی به خارج و رشد اقتصادی امری اثرگذار بر هویت ملی است. استقلال اقتصادی حس غرور ملی و خوداتکایی را تقویت نموده و وجود عدالت در توزیع ثروت و کاهش شکاف طبقاتی و دسترسی عادلانه به فرصت‌های اقتصادی بسترهای شکوفایی هویت ملی و تعلق به آن را رقم می‌زند. نابرابری اقتصادی می‌تواند به گسست اجتماعی و کاهش حس مشترک تعلق به ملت بینجامد. در مقابل، برنامه‌های رفاهی قوی همبستگی ملی را تقویت می‌کنند. نتایج نشان می‌دهد که شاخص اقتصادی در لایه پنجم و سطح پایین اثرگذاری قرار گرفته و از این میان، به ترتیب عواملی از جمله رشد اقتصادی (۴/۲۱)، ارتقای رفاه اجتماعی (۴/۰۳)، رفع مسائل و بحران اقتصادی (۴/۰۰)، عدالت و مشارکت اقتصادی

(۳/۸۹) و اقتصاد مقاومتی - بومی (۳/۸۸) در توسعه هویت ملی نقش حیاتی بر عهده دارند؛ به طوری که توسعه و شکوفایی اقتصادی، رفاه جمعی و کیفیت زیستی مردم را تحت تأثیر قرار داده و شهروندان با تکیه بر الگوهای فرهنگی و بومی خود به اقتصاد خودبنیان و مرتبط با هنجارهای ایرانی علاقه‌مند می‌شوند. هرچه عدالت، برابری و آزادی اقتصادی بیشتر باشد، نابرابری، تبعیض و شکاف اقتصادی، فقر و مسائل اقتصادی کاهش یافته و علاقه به هویت ملی نیز بیشتر می‌شود. براساس نتایج این تحقیق، مدل نهایی پژوهش برحسب لایه‌ها و سطح اثرگذاری به شرح زیر تدوین شده است:

شکل شماره ۱: مدل نهایی هویت ملی برحسب تحلیل سلسله‌مراتبی

منابع

- آزاد ارمکی، تقی؛ وکیلی، عارف (۱۳۹۲). «مطالعه جامعه‌شناختی تعریف مفهوم هویت ملی میان اندیشمندان ایرانی»، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی. سال دوم. شماره ۱: ۹-۳۵.
- آقاپور، اسلام (۱۳۹۱). «بررسی عوامل اجتماعی - فرهنگی مرتبط با هویت ملی جوانان نظامی (مطالعه موردی: شهرک شهید محلاتی تهران)»، مجله مطالعات ملی. سال سیزدهم. شماره ۲: ۱۶۲-۱۴۳.
- آقازاده، احمد (۱۳۸۹). «مقایسه نگرش نسبت به جهانی شدن و تأثیر آن بر هویت دینی و ملی دانش‌آموزان رشته‌های مختلف (مقطع متوسطه دختر شهرستان قائم‌شهر)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم تربیتی. دانشگاه علامه طباطبایی. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- احمدخانی، محمدرضا (۱۳۹۱). «نگرش‌های زبانی و مؤلفه‌های هویت ملی دانشجویان استان زنجان سال تحصیلی ۱۳۹۲-۱۳۹۱»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته روان‌شناسی. دانشگاه مرکز پیام نور تهران. دانشکده علوم انسانی.
- اسدیپور، احمدعلی؛ عسکری‌زاده کوئی، موسی (۱۳۹۴). «بررسی رابطه سرمایه فرهنگی و هویت ملی (مورد مطالعه: دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی شهر بندرعباس)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس. دانشکده علوم انسانی.
- اسدیپور، احمدعلی؛ عزیزی، علی‌اصغر (۱۳۹۷). «بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی و گرایش به هویت ملی در میان مردم شهر بندرعباس». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس. دانشکده علوم انسانی.
- اسدی‌فر، نعمت‌الله (۱۳۹۰). «بررسی عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر هویت ملی جوانان در شهر اهواز»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی. مرکز پیام نور تهران. دانشکده علوم اجتماعی.
- اسماعیلی، رضا (۱۴۰۰). «تأثیر هویت قومی و هوش فرهنگی بر هویت ملی دختران جوان شهرهای مرزنشین استان اردبیل براساس معادلات ساختاری»، زن و مطالعات خانواده. سال چهاردهم. شماره ۵۳: ۹۱-۱۲۰.
- اسمیت، آنتونی دی (۱۳۸۳). ناسیونالیسم: نظریه، ایدئولوژی، تاریخ. ترجمه منصور انصاری. تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
- اکبری، ریحانه (۱۳۹۲). «بررسی عوامل مؤثر بر هویت ملی ایرانی دانش‌آموزان در سطح گیلان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم تربیتی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی. مجتمع دانشگاهی ولیعصر. دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- اکبری، حسین؛ عبوضی، محمدرحیم (۱۳۹۲). «بررسی وضعیت و ابعاد سازنده هویت ملی»، مجله علوم اجتماعی. سال اول. شماره ۱۰: ۳۳-۶۰.
- اکبری، رامین (۱۳۹۶). «عوامل مؤثر در شکل‌گیری هویت ملی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان قشم»، تحقیقات جدید در علوم انسانی. دوره اول. شماره ۴: ۵۳-۶۲.
- اکوانی، حمدالله؛ نیکفر، جاسب؛ قایدگیوی، فرود (۱۴۰۲). «تبیین جامعه‌شناختی تأثیر عوامل فرهنگی بر بازتولید هویت ملی نوجوانان (مطالعه دانش‌آموزان متوسطه اول شهرستان بهبهان)»، توسعه اجتماعی. سال هفدهم. شماره ۴: ۹۹-۱۳۶.
- امیری، رامتین (۱۳۹۳). «بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر هویت ملی جوانان (دانشجویان پسر دانشکده فنی و حرفه‌ای شهید چمران اهواز)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم تربیتی. دانشگاه شهید چمران اهواز. دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.

- امیری‌فر، ایمان؛ شیرمردی، سارا (۱۳۹۶). «بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر گرایش جوانان شهر اهواز به هویت ملی با تأکید بر استفاده از شبکه‌های غیرایرانی ماهواره و سایت‌های اینترنتی»، *علوم/اجتماعی*. دوره ۹، شماره ۳۶: ۲۳۴-۲۰۳.
- انبارکی، فرحناز (۱۴۰۳). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر هویت ملی و امید به زندگی در بین دانش‌آموزان پایه دوازدهم شهر اهرم»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته مشاوره. دانشگاه پیام‌نور استان بوشهر. مرکز پیام نور بوشهر.
- اولادی، شعبان؛ محمدی، اصغر؛ باصری، زینب؛ پرشو، سیما؛ قنبری باغسبیه، علی (۱۴۰۱). «بررسی رابطه ابعاد سرمایه اجتماعی و هویت ملی در شهر اهواز»، *امنیت و ارتباطات اجتماعی*. سال دوم، شماره ۴: ۱۹۷-۱۶۳.
- ایمان، محمدتقی؛ کیدقان، طاهره (۱۳۸۲). «بررسی عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی زنان: مطالعه موردی زنان شهر شیراز»، *فصلنامه علمی - پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء*. سال سیزدهم، شماره ۱۲: ۱۰۷-۷۹.
- بهشتی، سیدصمد؛ حق‌مرادی، محمد (۱۳۹۶). «احساس تعلق به ایران در میان اقوام ایرانی»، *جامعه‌شناسی*. سال بیست‌وهشتم، شماره ۶۷: ۴۰-۲۵.
- پاشا، ابراهیم؛ فلاح‌زاده، محمدهادی (۱۳۹۱). «بررسی هویت دینی و ملی نوجوانان و جوانان شهر تهران با تأکید بر گروه مرجع»، *مجله مطالعات ملی*. سال سیزدهم، شماره ۵۲: ۱۵۶-۱۳۱.
- پرچمی، داود (۱۴۰۲). «بررسی گرایش به اجتماع ملی و عوامل مؤثر بر آن»، *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی*. سال دوازدهم، شماره ۳: ۹۸-۶۳.
- پاشایی، ماریا؛ علمی، محمود؛ ابراهیم‌پور، محمود (۱۴۰۱). «تبیین رابطه اثرگذاری عدالت اجتماعی ادراک‌شده بر میزان پایبندی جوانان شهرهای تبریز و بوکان به هویت ملی»، *فصلنامه مطالعات ملی*. سال بیست‌وسوم، شماره ۸۹: ۱۴۴-۱۲۵.
- پورشهریاری، مه‌سیما (۱۳۹۳). «نقش والدین، همسالان، محیط آموزشی و رسانه‌ها در رشد هویت ملی نوجوانان و جوانان شهر تهران»، *مطالعات روان‌شناختی*. سال سی‌ونهم، شماره ۱۰: ۱۱۸-۸۹.
- تاج‌بخش، غلامرضا؛ یادگاری، کیوان (۱۳۹۳). «بررسی تماشای برنامه‌های ماهواره و تأثیر آن بر هویت ملی دانشجویان دانشگاه پیام‌نور شهر کرمانشاه»، *فصلنامه علمی دانش‌انتظامی کرمانشاه*. شماره ۱۹: ۴۰-۲۷.
- تقوی نسب، عبدالعلی (۱۳۸۸). «بررسی عوامل داخلی مؤثر بر هویت قومی و هویت ملی در میان اعراب شهرستان اهواز»، *جامعه‌شناسی کاربردی*. شماره ۳۳: ۷۰-۴۵.
- ثاقب‌فر، مرتضی (۱۳۸۳). *ایران باستان و هویت ایرانی؛ ایران، هویت، ملیت، قومیت*. تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- جعفری، احمد (۱۳۹۳). «بررسی عوامل مرتبط با هویت ملی دانش‌آموزان متوسطه شهر کرج»، *مطالعات ملی*. سال پانزدهم، شماره ۵۸: ۱۶۸-۱۴۷.
- جعفری، علی (۱۴۰۱). «بررسی مقایسه‌ای نقش رسانه‌های جمعی و اجتماعی در هویت ملی نوجوانان (مورد مطالعه: نوجوانان شهرستان اردبیل)»، رساله دکترای رشته علوم اجتماعی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل. دانشکده علوم انسانی.
- جعفری هرندی، رضا؛ ملکی‌ها، مرضیه (۱۴۰۳). تعیین نقش انسجام و جهت‌گیری ارتباطی خانواده در هویت ایرانی - اسلامی نوجوانان. *فصلنامه مطالعات ملی*. سال بیست‌وپنجم، شماره ۳: ۸۶-۶۳.
- جعفری، علی؛ فرج‌زاده، غلامعلی (۱۴۰۲). «تجارب زیسته نوجوانان از نقش رسانه‌های سنتی و نوین در هویت ملی»، *مطالعات ملی*. سال بیست‌وچهارم، شماره ۲: ۵۴-۳۵.

- جلالی، مهدی؛ ادیبی سده، هادی (۱۳۹۴). «مدیریت بدن و هویت ملی جوانان (نمونه مورد مطالعه: مدیریت بدن و هویت ملی جوانان شهر ساری)». *مجله مطالعات جوانان*. سال پنجم. شماره ۱۷: ۳۲-۹.
- جهان‌آبادیان، عباس؛ کهرزده، یاسر؛ میرلطفی، رضا (۱۴۰۴). «بررسی و تحلیل عوامل و محرک‌های مؤثر بر همگرایی و انسجام ملی) مورد پژوهی: قوم بلوچ در جنوب شرق کشور». *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*. سال بیست‌وپنجم. شماره ۷۶: ۱۷۷-۱۶۲.
- جهانگیری، جهانگیر؛ معینی، مهدی (۱۳۸۹). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و هویت ملی (نمونه مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه شیراز)». *فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*. سال هفتم. شماره ۲: ۷۴-۳۷.
- چوب‌فروش‌زاده، آزاده (۱۳۹۶). «مقایسه هویت ملی و هویت دینی دانش‌آموزان مهاجر و بومی سال دوم متوسطه شهرستان میبد». *فصلنامه مهارت‌های روان‌شناسی تربیتی*. شماره ۳۲: ۱۲-۱.
- حاجیانی، ابراهیم (۱۳۷۹). «تحلیل جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران و طرح چند فرضیه». *فصلنامه مطالعات ملی*. شماره ۵: ۲۲۸-۱۹۳.
- حاجیانی، ابراهیم (۱۳۸۸). «نسبت هویت ملی با هویت قومی در میان اقوام ایرانی». *مجله جامعه‌شناسی ایران*. سال نهم. شماره ۹: ۱۶۴-۱۴۳.
- حاجیانی، ابراهیم؛ محمدزاده، حمیدرضا (۱۳۹۴). «بررسی تأثیر فضای مجازی اینترنت (بر هویت ملی دانشجویان)». *فصلنامه مطالعات ملی*. سال شانزدهم. شماره ۶۱: ۸۴-۶۷.
- حبیب‌زاده، عباس (۱۳۹۴). «تأثیر تحصیلات دانشگاهی در دوره کارشناسی بر هویت ملی دانشجویان دختر دانشگاه قم». *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*. سال دوم. شماره ۱۵: ۲۴۲-۲۲۱.
- حسین‌زاده، حسین (۱۳۸۸). «بررسی عوامل مؤثر بر گرایش جوانان به هویت ملی (مورد مطالعه جوانان شهرآبادان)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه شهید چمران اهواز. دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.
- حسین‌زاده، علی حسین؛ شجراوی، محمد (۱۳۹۲). «بررسی تأثیر میزان و نوع استفاده از ماهواره بر هویت اجتماعی، دینی و ملی نوجوانان». *فصلنامه علمی تخصصی دانش‌انظامی خوزستان*. سال دوم. شماره ۵: ۳۲-۱۳.
- حسینی انجدانی، مریم (۱۳۸۸). «نقش رسانه‌ها در رشد هویت ملی نوجوانان شهر تهران». *پژوهش‌های ارتباطی*. شماره ۵۸: ۶۵-۴۰.
- حقیقتیان، منصور؛ غضنفری، احمد؛ تکه‌اکبرآبادی، پروانه (۱۳۹۰). «هویت ملی و برخی عوامل مؤثر بر آن در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه اصفهان». *جامعه‌شناسی کاربردی*. سال بیست‌ودوم. شماره ۱: ۸۲-۷۱.
- حکیم‌خواه، غلامحسین (۱۳۹۴). «نقش رسانه‌های اجتماعی و تأثیر آن در هویت‌یابی ملی کودکان (مطالعه موردی نقش تلویزیون)». *فصلنامه علمی دانش‌انظامی غرب استان تهران*. سال دوم. شماره ۵: ۳۶-۱.
- خدایی، ابراهیم؛ مبارکی، محمد (۱۳۸۷). «سرمایه اجتماعی و هویت». *فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*. سال هفتم. شماره ۱۹: ۳۰-۱۸.
- خدایی، علیرضا؛ راسخی رونیزی، مهدی (۱۴۰۲). «بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی (مورد مطالعه: دانش‌آموزان پسر پایه سوم مقطع متوسطه اول شهر شیراز)». *فصلنامه معرفت فرهنگی اجتماعی*. سال چهاردهم. شماره ۲: ۹۷-۸۱.
- خواجه‌نوری، بیژن (۱۳۸۹). «سبک زندگی و هویت ملی - مطالعه موردی: دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر شیراز». *فصلنامه مطالعات ملی*. شماره ۴۴: ۱۵۲-۱۲۷.
- دهشیری، محمدرضا (۱۴۰۰). «جهانی‌شدن و تأثیر آن بر هویت ملی در جمهوری اسلامی ایران: بررسی

- پیمایشی از منظر دانشجویان گروه علوم انسانی و فنی و مهندسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب»، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. شماره ۵۱: ۵۶۸-۵۴۷.
- ذره‌پرست ملک‌زاده، طاهره (۱۳۹۳). «بررسی عوامل مؤثر بر ارتقای هویت ملی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان مدیریت امور فرهنگی دانشگاه جامع علمی - کاربردی رشت)»، راهبرد اجتماعی فرهنگی. سال سوم. شماره ۱۱: ۹۷-۱۱۶.
- ربانی، علی (۱۳۸۸). «بررسی تحلیلی هویت قومی و ملی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی ایران و عوامل مؤثر بر آن»، رساله دکتری، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه اصفهان. دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- ربانی، علی؛ رستگار، یاسر (۱۳۹۲). «تحلیلی بر وضعیت هویت ملی و ابعاد شش‌گانه آن در بین شهروندان شهر اصفهان»، جامعه‌شناسی کاربردی. شماره ۵۰: ۲۰-۱.
- رحمان‌سرشت، حسین؛ حبیبی بدرآبادی، محبوبه؛ قدرتیان، سید عبدالجبار (۱۳۹۲). «الگوی دستگامی مدیریت راهبردی هویت ملی»، پژوهش‌های مدیریت عمومی. سال ششم. شماره ۲۱: ۲۳-۵.
- رحیمی، عبدالله (۱۴۰۰). «رهیافتی پدیدارشناسانه در زمینه عوامل مؤثر بر ارتقای هویت فردی و ملی دانش‌آموزان از دیدگاه معلمان»، راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی. سال یازدهم. شماره ۱۰: ۱۱۲-۱۰۳.
- رزازی‌فر، افسر (۱۳۷۹). «الگوی جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران (با تأکید بر رابطه میان هویت ملی و ابعاد آن)»، مطالعات ملی. سال پنجم. شماره ۳۴: ۱۳۴-۱۰۱.
- رضایی، حسین (۱۳۹۴). «رابطه استفاده از اینترنت و شکل‌گیری هویت ملی جوانان شهر همدان»، فصلنامه مطالعات ملی. شماره ۶۲: ۱۳۲-۱۱۳.
- رضایی قادی، خدیجه؛ ساروخانی، باقر (۱۳۹۱). «اینترنت و هویت ملی در میان کاربران»، فرهنگ ارتباطات. سال دوم. شماره ۵: ۷۰-۵۱.
- روح‌الامینی، محمود؛ بهشتی، سید علیرضا؛ تاجیک، محمدرضا؛ ابوطالبی، علی (۱۳۷۹). «میزگرد فرهنگ و هویت ایرانی، فرصت‌ها و چالش‌ها»، فصلنامه مطالعات ملی. شماره ۴: ۶۰-۹.
- زنجانی‌زاده، هما؛ آخوندی، محمدباقر (۱۳۷۷). «بررسی هویت ملی و مذهبی جوانان مشهدی و تأثیر روابط اجتماعی بر آن»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه فردوسی مشهد. دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- سارانی، سکینه (۱۴۰۲). «عوامل مؤثر در بهبود هویت ملی مناطق دارای خرده فرهنگ»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه پیام‌نور استان خراسان رضوی. مرکز پیام نور مشهد.
- ساروخانی، باقر (۱۳۹۹). «بررسی تأثیر کیفیت استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت ملی شهروندان تبریزی»، فصلنامه رسانه و فرهنگ. شماره ۲۰: ۱۰۵-۸۳.
- ساعی، علی (۱۳۹۱). «تأثیر جهانی‌شدن بر هویت ملی و هویت قومی (مطالعه موردی: کردهای شهر سنندج)»، رساله دکتری، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه تربیت مدرس. دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- سردارنیا، خلیل‌اله؛ بدری، کوروش (۱۴۰۰). «سنجش و تحلیل رابطه بین هویت و اعتماد سیاسی (مطالعه موردی کرمانشاه)»، فصلنامه راهبرد سیاسی. سال پنجم. شماره ۴: ۲۲۰-۱۹۷.
- سروستان، بهرام؛ آذین، احمد؛ حجازی، سید ناصر (۱۴۰۳). «مدل‌یابی ساختاری عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر احساس تعلق به اجتماع ملی با تأکید بر تنوع قومیتی (مورد مطالعه: کلانشهر اهواز)»، فصلنامه مطالعات میان‌فرهنگی. شماره ۵۸، سال نوزدهم: ۲۱-۱.
- سلگی، محمد (۱۴۰۱). «مدل‌یابی روابط ساختاری بین ابعاد هویت فردی، اجتماعی و ملی در میان

- دانشجویان دانشگاه‌های تهران»، *روان‌شناسی*. سال بیست‌وششم. شماره ۱: ۵۶-۶۶.
- سلیمی، حسین (۱۳۸۶). «نگرشی سازه‌انگارانه به هویت ملی در ایران»، *فصلنامه مطالعات ملی*. سال هشتم. شماره ۳: ۳۱-۴۵.
- سیفاللهی، سیف‌اله (۱۳۹۳). «شکل‌گیری هویت قومی و ملی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن نزد ساکنان کرج»، *علوم اجتماعی دانشگاه آزاد شوشتر*. شماره ۲۴: ۱۴۲-۱۰۳.
- شریعتمداری، مهدی (۱۳۹۲). «بررسی تأثیر مؤلفه‌های آموزش و پرورش بر شکل‌گیری هویت ملی دانش‌آموزان مدارس راهنمایی منطقه ۲ آموزش و پرورش شهر تهران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم تربیتی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- شریفیان، اکبر (۱۳۹۱). «مطالعه عوامل ملی، دینی، اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری هویت در بین جوانان ۱۵ تا ۳۰ ساله شهر تهران». رساله دکترا، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه علامه طباطبائی. دانشکده علوم اجتماعی.
- صادقی، شیوا؛ زارع شاه‌آبادی، اکبر (۱۳۹۱). «خانواده و هویت ملی (بررسی موردی: دانش‌آموزان شهر یزد)»، *تحقیقات فرهنگی ایران*. شماره ۱۸: ۸۸-۶۵.
- صالحی‌امیری، سید رضا (۱۳۹۳). «بررسی عوامل مؤثر بر ارتقای هویت ملی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان مدیریت امور فرهنگی دانشگاه جامع علمی - کاربردی رشت)»، *فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*. سال یازدهم. شماره ۲۰: ۹۷-۱۱۶.
- ضرابیان، فروزان (۱۳۹۲). «ارزیابی هویت ملی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی شهر یاسوج در سال تحصیلی ۱۳۹۲-۱۳۹۱»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته روان‌شناسی. دانشگاه مرکز پیام نور تهران. پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی.
- الطایی، علی (۱۳۸۲). *بحران هویت قومی در ایران*. تهران: شادگان.
- عباسپور، امیر؛ ملکی، علیرضا (۱۳۸۷). «بررسی جامعه‌شناختی نگرش جوانان نسبت به هویت ملی و مؤلفه‌های آن»، *پژوهش‌های دانش انتظامی*. شماره ۳۹: ۱۷۶-۱۵۲.
- عباس‌زاده مرزبالی، مجید (۱۳۹۶). «چالش‌های هویت ملی در عصر جهانی‌شدن (با نگاهی به ایران)»، *فصلنامه سیاست‌پژوهی*. سال چهارم. شماره ۶: ۱۰۸-۶۷.
- عبداللهی، محمد؛ حسین‌پر، محمد عثمان (۱۳۸۱). «گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی در ایران»، *فصلنامه جامعه‌شناسی ایران*. شماره ۴: ۱۰۶-۱۰۱.
- عبداللهی، محمد (۱۳۸۹). «هویت ملی در ایران (فراتحلیل مقاله‌های فارسی موجود)»، *فصلنامه علوم اجتماعی*. سال هفدهم. شماره ۵۰: ۳۵-۱.
- عزیزی، حسین؛ اکبری، جلیل (۱۳۸۶). «هویت ملی و عوامل مؤثر بر آن در میان دانش‌آموزان دوره متوسطه»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*. سال هفتم. شماره ۲۷: ۲۹۸-۲۷۷.
- علوی مقدم، سید بهنام؛ داورپناه، زهرا (۱۳۹۳). «تحلیل محتوای مؤلفه‌های هویت ملی در کتب آموزش زبان فرانسه دوره‌های راهنمایی، دبیرستان - پیش‌دانشگاهی»، *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*. سال سیزدهم. شماره ۴: ۱۴۰-۱۱۷.
- علی‌بخشی، مجتبی (۱۳۸۹). «بررسی عوامل مؤثر بر هویت ملی جوانان (مطالعه موردی: شهر اراک)»، *فصلنامه مهندسی فرهنگی*. شماره ۴۰: ۴۷-۳۰.
- علیزاده اقدم، محمدباقر (۱۳۹۰). «گرایش به هویت ملی و عوامل مؤثر بر آن»، *فصلنامه مهندسی فرهنگی*. سال شصت و یکم. شماره ۱۴: ۷۲-۵۹.
- عموزاد، سجاد؛ هاشمی‌خواه، زینب؛ رضایی، احمد (۱۴۰۳). «خوانش ترکمن‌های ایران از هویت قومی و

- ملی»، مجله مطالعات ملی. شماره ۱۰۰: ۱۷۸-۱۵۹.
- غریبیان، زهره؛ خوش‌فر، غلامرضا (۱۳۹۵). «بررسی رابطه بین وضعیت تحصیلی با گرایش دانشجویان به هویت ملی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه‌های دولتی و آزاد استان گلستان، سال ۱۳۹۳-۱۳۹۲)». فصلنامه علمی دانش انتظامی گلستان. سال هفتم. شماره ۲۸: ۳۷-۶۷.
 - غفاری‌نسب، اسفندیار؛ مساوات، سید ابراهیم؛ قاسمی‌نژاد، محمدعلی؛ علایی، احمد (۱۳۹۵). «بررسی جامعه‌شناختی عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر هویت ملی (مطالعه موردی: شهروندان پانزده سال به بالای شهر اقلید)». فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی. سال چهارم. شماره ۴: ۹-۳۵.
 - فتحی، آیت‌الله؛ موسوی‌فر، بابک؛ رضایی، نورمحمد؛ نوری، ابراهیم (۱۳۹۵). «تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر مؤلفه‌های احساس امنیت اجتماعی و هویت ملی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز»، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی. سال نهم. شماره ۳۳: ۷۴-۵۱.
 - فرخی، نورعلی (۱۳۹۸). «تعیین روابط ساختاری بین سرمایه روان‌شناختی و هویت ملی با میانجی‌گری فرهنگ شهروندی دانش‌آموزان دختر دوره دوم دبیرستان». فصلنامه روان‌شناسی اجتماعی. سال هفتم. شماره ۵۱: ۱-۱۱.
 - فردانش، هاشم؛ طالبی، سکینه (۱۳۷۸). «تحول هویت ملی دانش‌آموزان دختر دوره‌های تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه شهر تهران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته روان‌شناسی. دانشگاه تربیت مدرس. دانشکده علوم انسانی.
 - فلاح‌زاده، محمدهادی (۱۳۹۱). «مطالعه عوامل اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری هویت (ملی/دینی در بین جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال شهر تهران)». رساله دکترا، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه علامه طباطبائی. دانشکده علوم اجتماعی.
 - قادرزاده، امید (۱۳۹۳). «آموزش و پرورش و هویت دینی و ملی (مطالعه پیمایشی: دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر بائه)». فصلنامه مطالعات ملی. سال پانزدهم. شماره ۵۹: ۸۱-۱۰۶.
 - قادرزاده، امید؛ قادرزاده، هیرش (۱۳۹۲). «مطالعه پیمایشی عوامل فرهنگی - اجتماعی مرتبط با هویت ملی نوجوانان». فصلنامه علوم اجتماعی. سال بیست و یکم. شماره ۶۶: ۲۰۵-۱۷۰.
 - قاسمی، علیرضا (۱۳۹۴). «بررسی رابطه احساس عدالت اجتماعی بر هویت ملی جوانان قوم کرد (نمونه موردی: شهر قروه)». مجله مطالعات جوانان. شماره ۱۷: ۱۶۲-۱۴۵.
 - قبادی، نادیا (۱۳۹۱). «تحلیل جامعه‌شناسانه هویت ملی و مؤلفه‌های آن در فیلم‌های بهرام بیضایی». فصلنامه جامعه‌شناسی هنر و ادبیات، سال دوم. شماره ۴: ۱۳۴-۱۱۵.
 - قدیمی، بهرام (۱۴۰۰). «تبیین جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر نگرش به بازتولید هویت ملی تیم ملی فوتبال (از دیدگاه هواداران تیم ملی فوتبال جمهوری اسلامی ایران)». فصلنامه امنیت ملی. شماره ۴۲: ۴۷۶-۴۵۱.
 - قنبری برزیان، علی؛ جعفرزاده، فروزنده (۱۳۹۰). «قدرت هویت ملی در میان ایرانیان». فصلنامه مطالعات ملی. سال دوازدهم. شماره ۴۸: ۳-۲۹.
 - کاظمی، آمنه؛ کاظمی، خدیجه؛ خسروی علیکی، مهدیه (۱۴۰۲). «بررسی تأثیر محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر میزان حس هویت ملی دانش‌آموزان». فصلنامه دانش انتظامی خراسان. سال دوازدهم. شماره ۲: ۱-۲۱.
 - کریمی مله، علی (۱۴۰۲). «سرمایه سیاسی حکومت و هویت ملی: داده‌های پیش‌هشداردهنده درمورد ایران کنونی». پژوهشنامه علوم سیاسی. سال هجدهم. شماره ۲: ۱۵۶-۱۰۹.
 - کشوردوست، علیرضا (۱۳۹۲). «بررسی عوامل مؤثر بر هویت ملی ایرانی دانش‌آموزان در سطح گیلان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

- کوشا، محمدمهدی (۱۳۸۷). *دانستنی‌های سیاست: هویت*. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی.
- کیاکجوری، سعید (۱۳۸۶). «عوامل مؤثر در هویت ملی دانشجویان دانشگاه پیام‌نور شیراز»، *پیک نور*. سال چهاردهم. شماره ۱۷: ۹۷-۱۱۰.
- گل‌محمدی، احمد (۱۳۸۳). *جهانی‌شدن، فرهنگ، هویت*. تهران: نی.
- گودرزی، حسین (۱۳۸۷). *تکوین جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران، با تأکید بر دوره صفویه*. تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
- لهسایی‌زاده، عبدالعلی؛ مقدس، علی‌اصغر؛ تقوی‌نسب، سید مجتبی (۱۳۸۸). «بررسی عوامل داخلی مؤثر بر هویت قومی و هویت ملی در میان اعراب شهرستان اهواز»، *فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی*. سال بیستم. شماره ۱: ۴۵-۷۰.
- مرآتی، سید سلمان (۱۳۸۹). «مقایسه هویت ملی و مذهبی در افراد معتاد به اینترنت و غیر معتاد»، *جامعه‌پژوهی فرهنگی*. شماره ۱: ۱۲۰-۱۰۷.
- مزروعی، حسن (۱۳۹۳). «تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی کاشان»، *فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی*. شماره ۱۲: ۴۳۴-۴۱۳.
- مصطفوی‌کهنگی، فرحناز (۱۳۹۴). «نقش اینترنت در شکل‌گیری هویت ملی با ارائه مدل تحلیلی (مورد مطالعه جوانان ۳۰-۱۸ ساله شهر کاشان)»، *مجله مطالعات جوانان*. شماره ۱۹: ۱۵۶-۱۳۷.
- معروفی، یحیی؛ پناهی‌توانا، صادق (۱۳۹۲). «کتاب‌های ادبیات فارسی دوره متوسطه و بازنمایی مؤلفه‌های هویت ملی (دیدگاه دبیران)»، *فصلنامه مطالعات ملی*. شماره ۵۵: ۱۲۲-۱۰۷.
- معقولی، نادیا؛ شیخ‌مهدی، علی؛ قبادی، حسینعلی (۱۳۹۲). «تحلیل جامعه‌شناسانه هویت ملی و مؤلفه‌های آن در فیلم‌های بهرام بیضایی»، *جامعه‌شناسی هنر و ادبیات*. سال پنجم. شماره ۱: ۱۳۴-۱۱۵.
- مقدم، عباس (۱۳۸۸). «بررسی عوامل مؤثر بر گرایش جوانان به هویت ملی (مورد مطالعه جوانان شهر آبادان)»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی*. دانشگاه شهید چمران اهواز. دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.
- مقیمی، اعظم؛ امینی، مجید (۱۳۹۱). «بررسی نگرش جوانان یزدی نسبت به مؤلفه‌های هویت ملی و عوامل مؤثر بر آن»، *مجله مطالعات جوانان*. شماره ۶: ۱۶۸-۱۵۵.
- منظمی‌تبار، جواد (۱۳۹۴). «مطالعه جامعه‌شناختی سلسله‌مراتب مؤلفه‌های هویت ملی و قومی جوانان آذربایجان غربی»، *نشریه علمی دانش انتظامی دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی استان آذربایجان غربی*. سال هشتم. شماره ۲۷: ۴۲-۲۱.
- موحد، مجید (۱۳۹۱). «مطالعه تأثیر زمینه‌های فرهنگی بر هویت ملی نوجوانان شهرهای بانه و قروه»، *فصلنامه مطالعات ملی*. شماره ۵۱: ۹۰-۶۹.
- موحد، مجید؛ کاووسی، فرزانه (۱۳۹۰). «عوامل فرهنگی - اجتماعی مرتبط با هویت ملی نوجوانان شهر اهواز (مطالعه موردی: دانش‌آموزان شهر اهواز)»، *فصلنامه مطالعات ملی*. شماره ۴۶: ۱۳۲-۱۱۳.
- موسوی‌ندوشن، سید محمد؛ افشانی، سید علیرضا (۱۳۹۶). «بررسی رابطه بین مصرف رسانه و هویت ملی دیدگاه جوانان ۲۹-۱۵ ساله شهر یزد»، *فصلنامه رسانه*. شماره ۱۰۶: ۱۳۶-۱۲۱.
- موسوی، سید یعقوب (۱۳۹۲). «بررسی رابطه میان احساس شهروندی جهانی و هویت ملی در میان دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه تهران)»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی*.

- دانشگاه الزهرا. دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی.
- موسوی، یعقوب (۱۳۸۲). «هویت ملی و دینی جوانان و تأثیر آن بر مشارکت سیاسی و اجتماعی آن‌ها»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه الزهرا. دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی.
 - مهرمحمدی، محمود (۱۳۸۳). *برنامه درسی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها*. مشهد: نشر استان قدس رضوی.
 - مؤمنی، حسن (۱۳۹۱). «عوامل مؤثر بر هویت ملی در بین دانش‌آموزان مناطق مرزی»، *فصلنامه مطالعات ملی*. دوره ۱۳. شماره ۵۱: ۶۸-۵۳.
 - میرمحمدی، داود (۱۳۹۴). *فضای مجازی و تحولات هویتی در ایران*. تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
 - میرمحمدی، داود؛ ساروخانی، باقر (۱۳۹۱). «فضای مجازی و تحولات هویت ملی در ایران (مطالعه موردی: شهر تهران)»، *فصلنامه مطالعات ملی*. شماره ۵۲: ۳۰-۳.
 - میرزاخانلو، حمیدرضا (۱۳۹۶). «بررسی نقش دین‌داری، تأیید و احساس موفقیت والدین در هویت دینی و ملی دانش‌آموزان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم تربیتی. دانشگاه علامه طباطبائی، پردیس آموزش‌های نیمه‌حضور.
 - میرزایی، حسین؛ عباس‌زاده، محمد (۱۳۹۲). «مطالعه چگونگی تعامل هویت ملی و قومی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان آذری، عرب و بلوچ)»، *علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*. سال دوم. شماره ۱۰: ۲۷۵-۲۴۳.
 - میرزائی، حسینعلی (۱۳۸۸). «بررسی تحلیلی هویت قومی و ملی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی ایران و عوامل مؤثر بر آن»، رساله دکترا، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه اصفهان. دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
 - میرفردی، اصغر؛ ولی‌نژاد، عبدالله (۱۳۹۵). «بررسی هویت ملی و ارتباط آن با استفاده از شبکه‌های اجتماعی اینترنتی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه یاسوج)»، *فصلنامه مطالعات ملی*. شماره ۶۷: ۱۱۸-۱۰۳.
 - میرمحمدی، داود (۱۳۹۴). *فضای مجازی و تحولات هویتی در ایران*. تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
 - میلر، دیوید (۱۳۸۳). *ملیت، ترجمه داود غریاق آبادی*. تهران: مؤسسه مطالعات ملی.
 - نازک‌تبار، حسین؛ ملاتیا جلودار، شهرام؛ ملک‌پور جوتقانی، لیلا؛ مالمیر، مریم (۱۴۰۲). «تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی با هویت ملی زنان بین ۱۸ تا ۵۰ ساله ساکن شهرکرد»، *فصلنامه مطالعات ملی*. سال بیست‌و‌چهارم. شماره ۱: ۱۵۳-۱۳۱.
 - نایی، هوشنگ (۱۳۹۵). «تبیین رابطه میان سبک زندگی با هویت قومی و ملی (مطالعه تجربی استان لرستان)»، رساله دکتری، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه پیام‌نور استان لرستان. مرکز پیام‌نور خرم‌آباد.
 - نقی‌پور گیوی، بهنام؛ اسدی، حسن (۱۳۹۴). «نقش هویت‌های تیمی، منطقه‌ای و مذهبی در رشد هویت ملی هواداران تیم‌های ملی ایران»، *فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوان*. سال چهاردهم. شماره ۲۷: ۱۴۶-۱۳۳.
 - نواخس، فرزاد؛ گراوند، جمشید (۱۳۹۰). «بررسی تأثیر احساس عدالت اجتماعی بر هویت ملی شهروندان سنی و شیعه‌مذهب قوم کرد (نمونه موردی شهر قروه)»، *فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات*. شماره ۲۲: ۱۸۱-۱۴۴.
 - نواح، عبدالرضا (۱۳۹۲). «بررسی تأثیر ماهواره بر هویت‌های اجتماعی، ملی و مذهبی نوجوانان (مورد مطالعه: دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر اهواز)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم تربیتی. دانشگاه شهید چمران اهواز. دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.
 - نوری، ابراهیم (۱۳۹۵). «تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر مؤلفه‌های احساس امنیت اجتماعی و هویت ملی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز»، *پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی*. شماره ۳۳: ۷۴-۵۱.
 - نیک‌نام، سعید؛ قدیمی، بهرام؛ صدفی، ذبیح‌الله (۱۴۰۰). «تبیین جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر نگرش به بازتولید هویت ملی تیم ملی فوتبال (از دیدگاه هواداران تیم ملی فوتبال جمهوری اسلامی ایران)، *امنیت ملی*. سال

یازدهم. شماره ۴۲: ۴۷۶-۴۵۱.

- نیکخواه، نرگس (۱۳۹۸). «تبیین وضعیت هویت ملی شهروندان در شهر خنج»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی. دانشگاه کاشان. دانشکده علوم انسانی.
- وحیداء، فریدون (۱۳۹۱). «تأثیر وسایل ارتباط جمعی بر همبستگی ملی جوانان و دلبستگی آن‌ها به هویت ایرانی»، *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*. سال چهارم. شماره ۴: ۱۳۲-۱۲۳.
- ودیعه، ساسان (۱۳۹۰). «بررسی تأثیر سبک‌های تربیتی خانواده بر هویت ملی (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دختر مقطع دبیرستان در شهر تهران)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی. دانشکده علوم اجتماعی.
- هزارجریبی، جعفر (۱۴۰۰). «شاخص‌های هویت ملی از منظر امنیت اجتماعی»، *فصلنامه علمی پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*. سال شانزدهم. شماره ۶۳: ۶۶-۳۳.
- Calhoun, C. (1994). *Social theory and the politics of identity*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Guibernau, M. (2007). *The identity of nations*. Cambridge, England: Polity Press.
- Huntington, S. (2004). *Who are We? The Challenge to American National Identity*, New York, Simon & Schuster.
- İnaç, H. & Üna, F. (2013). "kThe Construction of National Identity in Modern Times: Theoretical Perspectivel", *International Journal of Humanities and Social Science* Vol. 3 No. 11; June 2013: 223.
- Ji, W. & Zhang, D. (2023). *The Interactive relationship between National identity and citizenship education*, SHS Web of Conferences 168, 03016 (2023): <https://doi.org/10.1051/shsconf/202316803016>. CLEC 2023.
- Korostelina, K. V. (2007). *Social identity and conflict: Structures, dynamics, and implications*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Liu, Qiang & David Turner (2018). "Identity and national identity", *Educational Philosophy and Theory*, 50:12, 1080-1088, DOI: 10.1080/00131857.2018.1434076.
- Poole, R. (1999). *Nation and identity*. New York, NY: Routledge.
- Richards, Benjamin (2013). *National identity and social cohesion: theory and evidence for British social policy, A thesis submitted to the Department of Social Policy of the London School of Economics for the degree of Doctor of Philosophy*. London: September 2013.
- Rivera, J. de, and Carson, H. A (2015). Cultivating a Global Identity". *Journal of Social and Political Psychology* 3 (2): 310-30. <https://doi.org/10.5964/jsp.v3i2.507>.
- Smith, A.D. (1989). *The Origins of Nations*. *Ethnic and Racial Studies*, 12.
- Transue, j. (2007). "Identity salience, identity acceptance, and racial policy attitudes: American national identity as a uniting force". *American Journal of Political Science*. 51(1): 78-91. DOI: 10.1111/j.1540-5907.2007.00238.x.
- Windari, Tri (2021). "National Identity Attachment and Its Variables". *Journal of International Women's Studies*. 22(3): 81-95.